

ЧУДОМИР

ДИМИТЪР ПОДВЪРЗАЧОВ

chitanka.info

„Имали ли сте случай да отидете на фотография с група близки и приятели?

Веднъж ми се падна такъв и ми остави силно впечатление.

Когато фотографът каза да се нагласим срещу апарата, настъпи едно пълно животинско разединение между нас — ние се разпаднахме като пясък. Всеки побърза да избере само за себе си възможно най-предно и най-видно място, без да се интересува кой от другите къде и как ще застане.

Само аз чаках да ми отредят място и останах в един едва забелязан ъгъл... И ми беше тъй саркастично весело: Не е ли досущ същото в живота?...”

Цитираното дотук е от Димитър Подвързачов — и от този именно едва забелязан ъгъл той ни гледа цял живот със своята съжалителна и саркастична усмивка.

При тази смешна и жалка блъсканица в живота кой да излезе на по-предно място, без, разбира се, да избира начини и средства, той не свари да излезе и се покаже, за да го видим в истинския му ръст.

А може би не му сторихме път. Не му позволихме. Не ни се искаше да застане там начело, където по право му се падаше.

Защото за нас любими писатели и поети са обикновено тия, които умеят да ни гаят и милват с перце по челото, които ни чуруликат като птички и ни пренасят в приказни страни и непознати царства. Ние обичаме тяхното изкуство да ни служи за десерт след вечеря, да ни унася след това и да ни приспива, а Димитър Подвързачов, както казва на едно място за Стоян Михайловски, не умееше ни едното, ни другото, а направо бухаше с юмрук в ребрата.

Как можехме да му сторим място отпред, как можехме да му простим, когато непрекъснато чувствавахме лютиво-тръпчивия вкус на жестоката му ирония; когато всяка негова мисъл или парадокси плющяха като камшици по гърбовете ни? Та той беше просто един ужасен човек за нас!...

„За характеристика на българина — пише на едно място например — не трябва може би много умувания. Едно от забележителните му качества е използвач. Ще се намери ли писател, който да го възпроизведе в художествено произведение? Аз бих се опитал за една детска приказка за мустакати българановци, която ще започва така:

«Събрали се Използвачко, Подмазко, Натрапчо, Присламчо, Интрижко, Клеветчо и решили да образуват народ.»“

И продължава по-нататък: „Ако бях скулптор и трябваше да изобразя българина, струва ми се, че най-сполучливият образ би бил тоя: клекнал, подпрял се на някой селски зид, той дялка клечки за забавление и непрекъснато критикува: общината, съседа, попа, съседните села, царщината...“

И още по-нататък: „Всякакъв вид човеци можеш да намериш в България — дори и някой честен човек. Не можеш обаче намери човек, който, след като е разбрал, че имаш неограничено доверие в него — да те не измами.“ Или пък: „Дай на българина власт, и той започва да се разпорежда като в неприятелска държава.“

Или: „За мнозинството български граждани думата държава произлиза от глагола държа.

— Дръжте държавата за всичко! Ние държим да я уверим, че тя е длъжна да ни поддържа.

А отечеството от глагола тече.“

Можехме ли, след като сме усетили върху себе си тия ядовити стрели и тия жестоки и изчерпателни истини, да мислим добро за него? А само те ли са?

Острото му жило пареше с голяма стръв писателите и журналистите.

Ето някои от тях:

„Младий приятелю, ти си написал книга? Но знаеш ли, че това е още съвсем малко? Трябва дълго да търсиш и някой, който да ти я напечати. След туй трябва да тръгнеш по редакциите на вестниците да ги молиш да оповестят излизането ѝ. След туй да нагласиш, щото някой приятел да ти напише поне един благоприятен отзив. Да намериш място и за него. След туй да се луташ по разни учреждения с молба да откупят някой екземпляр... Ако след това все още продължаваш да мислиш, че твориш изкуство — ела да те поздравя за непобедимия ти оптимизъм и да те прегърна, съжалявайки те от душа.“

„Понякога ми се струва, че писателството не е нищо друго освен преждевременна старческа бърливост.“

„Поетът напомня съпругата: Каквото ще да е той — свикнеш ли да го четеш — и няма ли друг, — почваш да му се наслаждаваш.“

„Що е журналист? Механически музикален инструмент: вържи му заплата, пусни му една идея и завърти дръжката.“

Някои биха помислили може би, че като брули наред и отрича почти всички и всичко, Подвързачов ще пощади поне себе си. Нищо подобно. Към себе си, бих казал, е още по-жесток. Ето как се произнася за своето писателство: „Вечер, кога си легна, започвам да мисля за съчиненията, които някога ще напиша, и заспивам. Заспивам с блажената мисъл.

Все пак ползата от моите съчинения е действителна: с ненаписаните заспивам аз, а с написаните — навярно читателите.“

Или: „Да подвързваш книги (понеже се казва Подвързачов) и да пишеш книги не е едно и също нещо.“

Или пък най-последно: „Едно разбрах с положителност през моя живот: че навсякъде може без мене...“

Изкушават ме още много бисери на тоя рядко остър и пронизателен ум, на тоя ястребов поглед, от когото не е могла да бъде прикрита никаква човешка слабост и мизерия.

Този аристократ на духа, този вечно съмняващ се и вечно дирещ Хамлет, този страдал до обезумяване Едуард Декер^[1] в нашата литература, който не признаваше никакво друго изкуство освен музиката и не вярваше в никакво свято чувство освен в скръбта по изгубена рожба, таеше в гърдите си всъщност едно голямо любещо и златно сърце и душа, копнееща малката ни страна да е населена с по-достойни хора, с по-чисти съвести и по-висока култура и морал — населена с хора, които заслужено и с достойнство да носят нейното хубаво име — българи.

И аз не бих посмлял сред тая аудитория от предимно млади хора, по инициативата на които става днешното утро, да ви разказвам неговия страшен песимизъм и неговото дълбоко безверие, ако той същевременно не беше една дейна, творчески експанзивна натура, ако в бездната на това негово отрицание и рушение не виждах как камък по камък той слага здравите основи на едно по-светло бъдеще, на един по-смислен и по-честен свят. Надарен с будно обществено чувство, той стоеше нащрек като страж на пост пред храма на нашата култура и забележеше ли злосторник, прицелваше се и безпогрешният му мерник го обезвредяваше веднага.

По литературни, театрални, езикови, журналистически чисто професионални заболявания той беше винаги най-търсеният и най-добрият диагностик. Нямаше комисия, нямаше консулт, в който той без шум, без поза да не участвуваше като най-вещ.

И все пак ний почти не го познавахме.

Той, под чието крило израснаха и се развиха най-бележитите ни поети и белетристи: Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Константинов, Райчев и много други, който ни сдоби с бисерите на световната литература, нямаше светяща фирма на пътните врати, не стоеше по цял ден изложен като на витрина в сладкарница „Цар Освободител“, не се перчеше по сборища и паради, а обичаше да седне в някое далечно махленско кафене или кръчма и да общува със съседни, еснафи, чиновници... А творбите си подписваше с десетки имена, псевдоними и инициали и ги пръскаше безразборно из всички вестници и списания. Толкова скромнен беше той. И толкова чужд на суетата.

Един малък пример.

Когато преди три-четири години стана тържественото освещаване Паметника на свободата на Шипка, аз бях в квартирната комисия в нашия град. Нагласихме се с още един член от тая комисия, след като настаним всички гости по домовете, да излезем вечерта късничко и да видим няма ли по улиците да се скитат някои останали случайно без подслон и да се погрижим да настаним и тях. Като вървах по главната улица, към 8–8,30 часа вечерта близо до пощата виждам Подвързачов и неговия син Здравко, запътили се нагоре.

— Що щете тук по това време — питам ги.

— Ами че нищо. Скитаме се, както виждаш.

— Имате ли квартира?

— Нямаме.

— И какво мислите да правите?

— А че в града няма, изглежда, никъде място. Искахме да идем да пренощуваме в някое близко село, но и коли няма свободни. Казаха ни, че там някъде имало спирка „Павел баня“, та тръгнахме да видим няма ли случайно някой да ни закара в това село.

— Ами нали знаеш, че аз, твоят познат и другар, живея в Казанлък, че имам дом, къща...

— Е, знаех, ама кой, рекох, да те безпокои сега... И ти сигурно имаш много гости.

Хванах ги и двамата под ръце и почти насила ги заведох у дома. На другия ден отидоха на площада с намерение да се качат на някоя от военните коли, които превозвоха безплатно гостите, и да идат на „Св. Никола“. До обяд не успяха. Де-що имаше нахално и дръзко, безочливо, куцо и сакато, се качи на Балкана, някои даже и по два пъти ходиха; сто хиляди души стигнаха до върха, само Димитър Подвързачов не можа да се вреди. Стоя цял ден пред „Балкан“, чака ред, чака, па се качи на влака и се върна в София. Забележете, че той пътуваше с карта на журналист-редактор. Заедно с Кръстьо Станчев редактираха в „Заря“ тогава.

Не ще мине много време, ще излязат и ще се пръснат навред неговите книги, ще почнат венцехваления и почести. И паметник ще му издигнат за слава и чест... след смъртта му... уви! Да, след смъртта му, защото за чудо в деня на неговото погребение се стече неவிжданo множество и що сълзи се проляха, и що мастило се изписа. И като го заровихме в гроба, чак тогава го увенчахме и признахме за голям.

Аз не знам дали душата човешка е безсмъртна и дали след като напусне тялото, витае известно време около него, но ако това е така, не се съмнявам, че там в претъпкания с опечалени близки и почитатели храм тя е стояла свита в някой тъмен ъгъл със своята сардоническа усмивка и официалните изпращачи на тленните му останки ще да са чули странен и зловещ шепот. Трогната от тъй неочакваното внимание, душата на Димитър Подвързачов бавно и отчетливо ще да е произнесла следните слова от жестокото негово „завещание“:

„Аз ще лежа тихо, тихо в ковчега сред черквата и макар че няма да виждам — слава богу! — вашите физиономии, но ще слушам с любопитство всичко, що става около мене и за мене. И всички благоговени молитви в полза на моя задгробен живот ще ви простя, но ако чуя да заговорите за моите добродетели и да запееете това глупаво, това цинично: «Вечна му памет» — отсега ви казвам: Едва ли ще мога да удържа гнева си! Цял живот ме е терзала страшната мъка да ви търпя. В оня последен миг боя се, че най-сетне ще избухна. Ще се повдигна в ковчега, ще седна... И бог знае какви тежки думи ще ми текне да ви кажа.

Защото: Как ви не досади цял живот тая отвратителна лъжа, та и най-подире, когато вече човек лежи и пред вас безсилен, смръзнал, безчувствен, все пак да гледате да го заблудите! Той заминава за другия свят — сякаш си думате вие — и макар да изглежда, че не вижда, не чува и не усеща, но все пак кой го знае? Нека за всяка евентуалност, па и за любезността му, че заминава той, а не ние — да го пратим още веднаж за зелен хайвер. Нека прочие го убедим, че вярваме в неговите редки качества и добродетели и че паметта за него няма никога, никога да умре, а ще живее вечно.

И вашата сметка е наистина права, хитреци!

Всеки от вас наистина е убеден за себе си, че е носител на скъпоценни, незаменими душевни достояния и жадува да вярва, че името му ще живее и след смъртта му. Пòврага! Мене обаче това не ме интересува; аз не искам — кълна се, — аз няма да си спомня за вас никога след смъртта си! Недейте — моля ви чистосърдечно, недейте ме помни и вие нито два дни, чувате ли, нито два дни! Не ме гощавайте в оная последна минута с това срамно, обидно, глупаво и лъжливо като любовно признание «Вечна му памет»!“

(Из ръкописите на писателя.)

[1] Едуард Декер, псевдоним Мултатули — холандски писател (1820–1887) ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.